

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
HOLANDSKA BOLEZEN

LJUBLJANA, julij 2009

MATEJ ELER

IZJAVA

Študent Matej Eler izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Bernarda Bršiča, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 26. 7. 2009

Podpis:

KAZALO VSEBINE

UVOD	1
1 HOLANDSKA BOLEZEN	2
1.1 Predstavitev pojma	2
1.2 Zgodovina holandske bolezni	3
1.3 Adam Smith in holandska bolezen	4
1.4 Vzroki za nastanek	5
1.5 Posledice holandske bolezni	6
1.6 Odprava škodljivih posledic	8
2 MODELSKI PRIKAZ HOLANDSKE BOLEZNI	9
2.1 Preprost dvosektorski model	10
2.2 Štirisektorski model	13
3 PRIMERI HOLANDSKE BOLEZNI PO DRŽAVAH	15
3.1 Primer Rusije	15
3.1.1 Apreciacija realnega deviznega tečaja	17
3.1.2 Upad industrije in razcvet storitvenega sektorja	19
3.1.3 Rast plač	19
3.1.4 Sklepne ugotovitve o holandski bolezni v Rusiji	20
3.2 Holandska bolezen in Afrika	20
3.2.1 Nigerija	21
3.2.2 Čad	23
SKLEP	24
VIRI	26

KAZALO SLIK

Slika 1: Vrednost uvoza žlahtnih kovin	3
Slika 2: Vrste deindustrializacij	11
Slika 3: Učinek potrošnje v primeru, da je rastoči sektor enklava.....	12
Slika 4: Salterjev diagram	13
Slika 5: Štiri sektorski model	14
Slika 6: Relativne spremembe pri netrgovanih kapitalnih dobrinah napram potrošnim dobrinam.....	14
Slika 7: Cene nafte in plina in neto izvoz v Rusiji, 1997-2005.....	16
Slika 8: Cena in neto izvoz plina v Rusiji, 1997-2005.....	16
Slika 9: Realna rast BDP in cene surove nafte v Rusiji, 1990-2006.....	17
Slika 10: Nominalni in realni efektivni menjalni tečaj, 1995-2006.....	18
Slika 11: Rast povprečnih plač 1990-2006	20
Slika 12: Sektorski delež v gospodarstvu.....	21
Slika 13: Realne rasti BDP v Nigeriji v letih 1966-2006.....	22
Slika 14: Celotni dolg (v milijardah USD).....	22
Slika 15: BDP Čada.....	23

UVOD

Holandska bolezen (*angl. dutch disease*) je sintagma, ki poizkuša predstaviti povezavo med stopnjo posedovanja naravnih virov in pojemanjem industrijske moči države. Povečanje izkoriščanja naravnih virov bo po tej teoriji povzročilo deindustrializacijo gospodarstva s povečanjem menjalnega razmerja, zaradi povečanja pritoka tujega denarja in tujih neposrednih investicij v državo, kar v končni fazi pomeni, da ta sektor v gospodarstvu postane manj konkurenčen.

Termin holandska bolezen je bil prvič uporabljen leta 1977 v reviji *Economist*, za obrazložitev pojemanja industrijskega sektorja na Nizozemskem po odkritju velike količine zemeljskega plina leta 1959. Simptomi holandske boleznini so bili prisotni že pred pojmovanjem tega termina po izkušnji nizozemskega gospodarstva v drugi polovici 20. stoletja. Tako se je holandska bolezen pojavljala že v 16. stoletju v Španiji zaradi pritoka žlahtnih kovin iz Amerike (Gould and Kapadia, 2007, str. 1).

Namen diplomske naloge je bralcu predstaviti holandsko bolezen. Cilj dela je najprej ugotoviti, kaj pojem holandske boleznini sploh pomeni, kako je ta pojav nastal in kako je dobil ime ter v naslednji fazi ugotoviti, kakšen je njen pomen in kakšen je njen vpliv na gospodarstva v različnih državah po svetu.

Diplomsko delo je sestavljeno iz treh delov. Najprej bom podrobneje predstavil izraz holandska bolezen in njen izvor ter opisal zgodovinske okoliščine, ki so odločilno vplivale na njen nastanek, saj je ta pojav obstajal že veliko pred nastankom termina. Nato bom prikazal simptome holandske boleznini in kakšne so njene posledice za gospodarstvo. Na koncu poglavja bom tudi dodal možne načine za zmanjšanje njenih posledic.

V drugem delu bom prikazal parcialni model holandske boleznini in ga umestil najprej v preprost dvosektorski model, kjer sta le menjalni in nemenjalni sektor, nato bom model razširil na štiri sektorje, kar bo omogočilo večji realizem.

V zadnjem delu bom opisal pojav holandske boleznini s primeri konkretnih držav. Najprej bom obdelal Rusijo, ki je ena glavnih izvoznice nafte in zemeljskega plina na svetu. Holandsko bolezen bom prikazal tudi v Afriki s primerom Nigerije, ki se je soočila s tem pojavom po izkoriščanju nafte, ter države Čad, ki pa še ni doživela holandske boleznini, se pa bori, da bi po izkoriščanju nafte ne prišlo do nje. Diplomsko nalogo bom sklenil s sklepnimi ugotovitvami.

Holandska bolezen je pojav, ki nastane zaradi presežnega pritoka tujega denarja v državo, ki je največkrat posledica izkoriščanja naravnih virov, in predstavlja upad sektorja v razcvetu in na splošno konkurenčnosti gospodarstva. Skozi diplomsko delo bo bralec spoznal delovanje

holandske bolezni, možnosti, ki jih imamo za nevtralizacijo te situacije, ter izkušnje različnih držav, ki so holandsko bolezen izkusile.

1 HOLANDSKA BOLEZEN

1.1 *Predstavitev pojma*

Splošno mnenje je, da so države, ki razpolagajo z obiljem naravnih virov hkrati tudi med najbolj razvitimi državami. Obstajala naj bi pozitivna korelacija med količino naravnih virov in gospodarsko razvitostjo. Vendar izkušnje kažejo, da so države, ki imajo izobilje naravnih virov, te vire slabo izkoristile, kar je škodovalo njihovem razvoju. Obdarjenost države z naravnimi viri je prej priložnost ne pa garancija uspešne gospodarske dejavnosti (Borko, 2007, str. 3).

Holandska bolezen je ekonomski pojem, ki predstavlja povezavo med izkoriščanjem naravnih virov in slabšanjem industrijskega sektorja. Teorija pravi, da zaradi izkoriščanja naravnih virov prihaja do povečanega pritoka tujega denarja v državo, kar ima za posledico višje menjalno razmerje in vodi do višjih plač v gospodarstvu. Vzporedno s tem se manjša konkurenčnost domačega gospodarstva (Iran Daily, 2001, str. 1).

Termin holandska bolezen je bil prvič uporabljen v ugledni ekonomski reviji *The Economist*, in sicer za predstavitev pojava opaženega v nizozemskem gospodarstvu v poznih 60-ih in na začetku 70-ih let 20. stoletja. Z odkritjem naravnega plina leta 1959 je postala Nizozemska manj odvisna od uvoza energije, obenem pa je zaradi vse večjega izkoriščanja vira postala pomembna izvoznica naravnega plina. Izvoz naravnega plina, kot njene glavne naravne surovine, je povzročil pritok tujega denarja, kar je pripeljalo do višjih domačih cen in inflacije. Vzporedno je prišlo tudi do povečanja cen uvoznih dobrin. Zaradi prevelike liberalnosti gospodarstva so višje cene uvoznih dobrin povzročile večje produkcijske stroške, kar je pomenilo zmanjšanje agregatne ponudbe in kasneje problem brezposelnosti (Gylfason, 2004, str. 2).¹

Max Corden in Peter Nearvy (1982) sta razložila učinek povečanja premoženja, ki je bil opisan kot klasični model holandske bolezni. Bistvo modela je, da razcvet naravnih virov moti ravnotežje v tradicionalnem menjalnem sektorju in tudi v nemenjalnem sektorju. Na začetku izvoz naravnih virov spodbuja pritok deviz v državo. Kadar so ti prihodki uporabljeni za povečanje uvoza, ne vplivajo niti na denarno ponudbo in niti na rast povpraševanja. Povečanje prihodkov iz naravnih virov se pretvarja v domačo valuto na domačem deviznem trgu. Če je menjalni tečaj v državi fiksen, pretvorba tuje valute v domačo zahteva povečanje

¹ Problem se je izkazal kot kratkotrajen. Od konca 60ih let naprej se je izvoz dobrin in storitev povečal z manj kot 40 % BDP do več kot 70 % BDP. Tako ni prišlo do pričakovane deindustrializacije, ki jo holandska bolezen predvideva. Ime se je vseeno ohranilo in predstavlja prvega bolnika, ki mu je bila pripisana ta bolezen (Gylfason, 2001, str. 2)

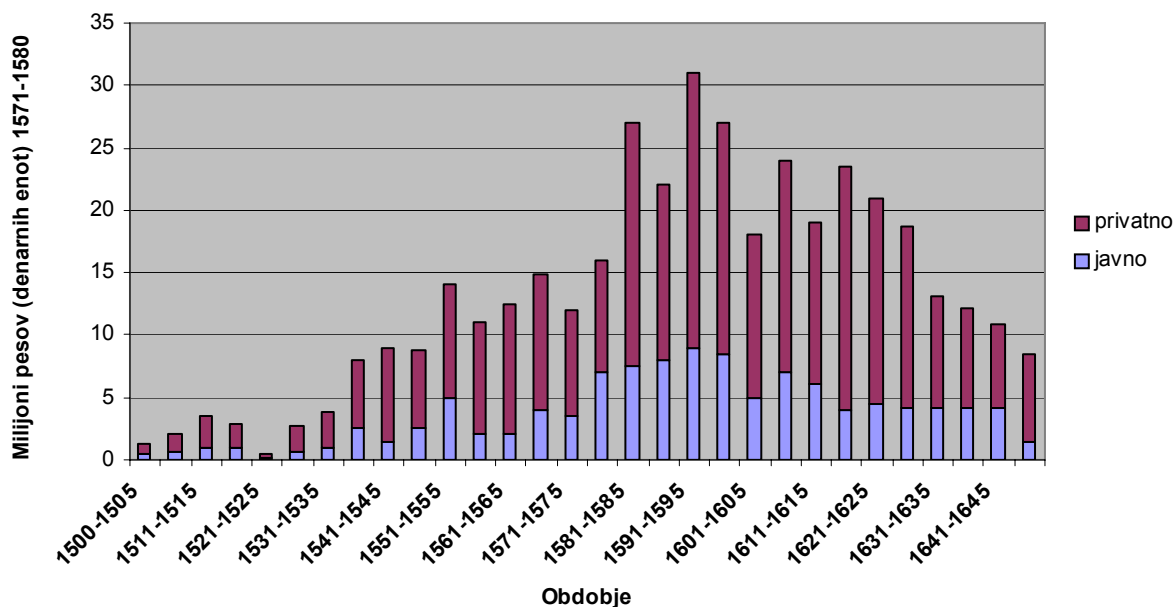
ponudbe denarja, kar povzroči poskok domačih cen. Če pa menjalni tečaj ni fiksni, pride do motenja ponudbeno – povpraševalnega ravnotežja na domačem denarnem trgu, kar ima za posledico apreciacijo domače valute. V obeh primerih pride do povečanja menjalnega tečaja, kar pomeni, da se lahko s tujo valuto kupi manj dobrin in storitev kot prej. Tak položaj zmanjša dobičkonosnost izvoznega sektorja. Zaradi dražjega izvoza, kot posledice povišanja domačih cen, se zmanjša konkurenčnost gospodarstva, ki se kaže v zmanjšanju proizvodnje v izvoznem sektorju (Aslamazishvili, 2006, str. 1).

1.2 Zgodovina holandske bolezni

Čeprav je izraz holandska bolezen nastal šele v 2. polovici 20. stoletja in je bil predstavljen na primeru nizozemskega gospodarstva, ne moremo trditi da je tam pojav tudi nastal, saj so se simptomi prvič pokazali že v 16. stoletju, ko so konkvistadorji prevažali zlato iz Južne Amerike v Španijo.

Pritok srebra je postal pomemben leta 1550, ko so začele ogromne količine srebra pritekati v državo. Do drugega velikega pritoka je prišlo po letu 1580 s priključitvijo Portugalske in njene oblasti. Pritok zaklada je dosegel vrhunec ob koncu kraljevanja Philipa II zaradi imperialnih širitev. Smrt Philipa II pa se šteje za začetek španskega upada in tudi upada pritoka dragocenih kovin (Drelichman, 2003, str. 5,6).

Slika 1: Vrednost uvoza žlahtnih kovin

Vir: M. Drelichman, *The curse of Moctezuma: American Silver and dutch disease*, 2003, str. 39.

Med letoma 1580 in 1640 sta bili Portugalska in Kastilija združeni v enem kraljestvu. Ta združitev je pomagala odstraniti meje med Brazilijo, katero so večino obvladovali Portugalci,

in španskim ozemljem okrog Andov. Španska Amerika je bila velika poslovna priložnost najrazličnejšim trgovcem. Tako so portugalski pomorščaki dolgo časa na skrivaj zahajali na špansko ozemlje. Portugalska navzočnost se je iz leta v leto stopnjevala, tako da so Portugalci prodrli v celotno špansko Ameriko, še zlasti v prestolnico Ciudad de Mexico in Limo, in v najpomembnejša pristanišča, kot so Santo Domingo, Panama, Buenos Aires. Ti portugalski trgovci so od kraja ropali predvsem sladkor, riž, blago, sužnje in tudi zlato, domov pa so se vračali otovorjeni s srebrnimi reali, saj so prek zaliva Rio de la Plata prihajali trgovci z denarjem iz Peruja in kupovali blago. Pri tem je potrebno poudariti, da so bili dobički take trgovine precej visoki. Tihotapstvo so šele leta 1622 ustavile na novo uvedene carine. Portugalski sistem je bila zelo velika mreža, ki je segala od ameriškega brega Atlantika in je bila povezana s Pacifikom in Daljnim vzhodom. To je povzročilo nenaden razcvet Portugalske, ki se je leta 1640 osamosvojila od Španije. Ta razcvet pa ni trajal dolgo, saj se je pretihotapljeno srebro pridruževalo uradnemu srebru, ki so ga redno raztovarjali na sevilskih pomolih, kar je kasneje povzročilo propad velikanskega a krhkega sistema, ki je tako trajal le nekaj desetletij (Braudel, 1998, str. 183-186).

V 16. in 17. stoletju je bila Španija svetovna velesila. Njena moč je temeljila na kolonializmu, ki je vladal v tem obdobju, saj je bila Španija ena od držav z največ kolonijami, razpršenimi po celem svetu. To ji je omogočilo posedovanje ogromnih količin žlahtnih kovin, ki jih je uvažala iz kolonij. Pritok žlahtnih kovin je povzročil prekomerno razsipanje in potrošnjo, ki je vodila do izgube španske moči in upada španskega imperija.

1.3 Adam Smith in holandska bolezen

Leta 1776 je Adam Smith v Bogastvu narodov opisal, kako vladna pomoč določeni industriji lahko prizadene tudi druge panoge in celotno gospodarstvo. Smith je ta problem opisal na primeru ribištva. Tradicionalno ribištvo je dobilo subvencijo za svoj razvoj, vendar je hkrati negativno vplivalo na konkurenčno ribištvo kljub temu da je sektor ribolova s čolni zaposloval enako število delavcev kot tradicionalno ribištvo. Prav zaradi te pomoči je začelo konkurenčno ribištvo propadati, čeprav je bolje pokrivalo ponudbo na trgu.

Podjetniki so na tem področju zaradi liberalnih spodbud nadaljevali prodajo dobrin po isti, ali pa celo po višji ceni kot do tedaj, kar bi po pričakovanjih povečalo njihove profite. Smithovo mnenje je bilo, da je namen takih finančnih pomoči spodbujanje lahkomišelnih podjetnikov za avanturo v podjetništvu, ki ga ne razumejo. Zaradi njihove nemarnosti in ignorance so izgubili več kot so pridobili z liberalnimi vladnimi ukrepi.

S tem primerom je Smith dokazal, kako subvencije države določenemu sektorju lahko škodujejo ostalim sektorjem, ki ne dobijo finančne pomoči in s tem niso sposobni konkurirati na svetovnih trgih, kar vodi do njihovega propada. Smith v tem primeru govori o subvencijah, ki so enakovredne odkritju naravnih virov, saj pri obeh primerih pride do določenih koristi.

Tako sta tuja finančna pomoč in odkritje novih naravnih virov po eni strani priložnost za uspeh, po drugi strani pa nevarnost za pojav holandske bolezni.²

1.4 Vzroki za nastanek

Holandska bolezen nastane le v primeru, ko se gospodarstvo ne zna prilagoditi na nove razmere, povezane z odkritjem naravnih virov in pride do zmanjšanja konkurenčnosti gospodarstva in gospodarske rasti. Odkritje novih naravnih virov in njihovo izkoriščanje ni edini pogoj za nastanek holandske bolezni. Pogoji za holandsko bolezen nastanejo zaradi prekomernega pritoka deviz v državo, ki je lahko posledica različnih dogajanj na trgu Gylfason, 2004, str. 2-5).

- Prvi vzrok za pritek deviz v državo je povečanje svetovnih cen izvoznih dobrin. Če se na svetovnem trgu poveča cena določene dobrine, bo to vplivalo na večji izvoz države, ki je specializirana za proizvodnjo in predvsem za izvoz te dobrine na tuje trge. Iz tega razloga bo v državo začela pritekati povečana količina deviz.
- Odkritja novih naravnih virov in surovin, kot sta nafta in zemeljski plin, pogosto povzročijo, da država, ki je začela na novo izkoriščati vir, postane izvoznica tega vira in prekomerno izkoriščanje le-tega vodi do vse večjega pritoka deviz v državo.
- Zaradi zaupanja v določeno valuto in predvsem zaradi pozitivnih napovedi glede gospodarskih razmer v tej državi pride na trgu do pritoka deviz v državo s strani individualnih in javnih tujih investitorjev.
- V manj razvitih državah in državah v razvoju pogosto prihaja do tuje finančne pomoči z namenom izboljšanja v prvi fazi razmer in nato še z namenom izboljšanja tehnične

² But the great encouragement, which a bounty of thirty shillings the ton gives to the buss fishery, is necessarily a discouragement to the boat fishery; which, having no such bounty, cannot bring its cured fish to market upon the same terms as the buss fishery. The boat-fishery, accordingly, which before the establishment of the buss bounty, was very considerable, and is said to have employed a number of seamen, not inferior to what the buss fishery employs at present, is now gone almost entirely to decay. ... (t)he herring buss bounty serves no ... good purpose. It has ruined the boat fishery, which is, by far, the best adapted for the supply of the home market.

When the undertakers of fisheries, after such liberal bounties have been bestowed upon them, continue to sell their commodity at the same, or even at a higher price than they were accustomed to do before, it might be expected that their profits should be very great; and it is not improbable that those of some individuals may have been so. In general, however, I have every reason to believe, they have been quite otherwise. The usual effect of such bounties is to encourage rash undertakers to adventure in a business, which they do not understand, and what they lose by their own negligence and ignorance, more than compensates all that they can gain by the utmost liberality of government.

... there must surely be something more than ordinary absurdity, in continuing such profusion in times of general difficulty and distress (Smith, 1776, str. 521 – 523).

opremljenosti in znanja za doseganje višje gospodarske rasti. Precejšen pritok tuje razvojne pomoči bo povzročilo makroekonomsko nestabilnost zaradi povečanja inflacije in apreciacije realnega deviznega tečaja. Poleg tega je potrebno upoštevati, da bo prišlo do upočasnjene rasti zaradi apreciacije deviznega tečaja, kar bo oviralo konkurenčnost izvoznega sektorja (Rajam, Subramaniam, 2005, str. 7).

- Tehnološki napredek v izvoznem sektorju je še zadnji primer, kako lahko pride do pritoka deviz v državo. Tehnološki napredek v tem sektorju povzroči, da imajo proizvajalci precej nižje proizvodne stroške zaradi uporabe novejših proizvodnih načinov in predvsem zaradi boljše tehnične opremljenosti, kar ima za posledico precejšnje povečanje proizvodnje v tem sektorju in večji pritok deviz v državo.

Pritok deviz v državo povzroči spremembe menjalnih razmerij. Posledice pritoka deviz se kažejo najprej v apreciaciji domače valute in tudi v upočasneni rasti v občutljivih sektorjih. Oboje vodi do upada konkurenčnosti s posledično zoženim industrijskim sektorjem. Da bi to preprečili, je potrebno voditi uspešno makroekonomsko politiko za omogočanje rasti in zmogljivosti gospodarstva. Zaradi pritoka deviz v državo in zmanjšane konkurenčnosti menjalnega sektorja pride do realokacije virov v smeri nemenjalnega oziroma storitvenega sektorja. Prvi in glavni znak holandske bolezni je precenjenost valute. Spreminjanje cen surovin povzroča veliko trgovanje na svetovnih trgih in ustvarja zalogo. Omenjena fluktuacija v izvoznih zaslužkih sproži nihanje menjalnega razmerja. Nestabilnost menjalnega razmerja povzroča negotovost, kar prizadene izvoz in druga trgovanja, vključno s tujimi investicijami. Nadalje holandska bolezen lahko nastane tudi v državah, ki nimajo svojega lastnega denarja. V tem primeru je industrija, ki je osnovana na naravnih virih, sposobna plačevati višje plače in tudi višje obrestne mere, kot druge industrije, kar onemogoča konkurenčnost drugim. Ta problem lahko postane zelo pereč v državah s centraliziranim plačnim sistemom, kjer industrija naravnih virov narekuje politiko plač, kar lahko prizadene druge panoge. V teh primerih holandska bolezen zmanjšuje celotni izvoz ali spreminja sestavo industrijskega in storitvenega izvoza, kar je lahko pot do prihodnje gospodarske rasti (Gylfason, 2001, str. 4, 5).

1.5 Posledice holandske bolezni

Velika količina naravnih bogastev, s katerimi določena država razpolaga, lahko preprečuje gospodarsko rast. Poznamo pet možnih scenarijev, kako lahko naravna bogastva vplivajo na manjšo gospodarsko rast (Gylfason, 2001, str. 5-8):

- 1) Odkritje velikih količin naravnih bogastev in surovin pripelje do povečanja realne vrednosti domače valute, kar ima za posledico višjo menjalno razmerje in rast plač, kar v končni fazi pripelje do padca konkurenčnosti in gospodarske rasti države.
- 2) Posedovanje velike količine naravnih virov v kombinaciji s pomanjkanjem trgov in slabo zakonodajo, predvsem v državah v razvoju, ima lahko za državo katastrofalne

posledice, v najslabšem primeru vojno, tako kot je v Afriki prišlo do diamantne vojne³.

- 3) Naravna bogastva lahko tudi zmanjšajo zasebno in javno akumulacijo kapitala zaradi visoke stopnje neplačnih prihodkov, kot so dividende, nizki davki, itd.
- 4) Obstaja razlika med lastnim denarjem in tujim denarjem. Ljudje manj spoštujejo tuj denar kot lasten. Tako se na primer nepovrnjene tuje pomoči upravljajo za slabe investicije, namesto da bi bile uporabljene za tuja posojila, ki morajo biti servisirana po poslovnih pogojih.
- 5) Naravni viri lahko zavirajo zasebne in javne investicije, kar zmanjšuje gospodarsko rast.

Holandska bolezen povzroča naraščanje uvoza in padec izvoza, saj visoka vrednost valute pomeni, da zaradi visokih proizvodnih stroškov postane gospodarstvo manj konkurenčno. V preprostem modelu mednarodne trgovine bi se morala država specializirati v tisti panogi, v kateri ima primerjalne prednosti, torej bi se morala država, ki je bogata z naravnimi viri, specializirati v izkoriščanje teh virov.

Če bi začelo primanjkovati naravnih virov ali pa bi se njihova cena znižala, konkurenčna predelovalna industrija ne bi dosegala takega dobička, kot bi ga sicer lahko. Razlog za to je v tem, da je tehnološki napredek manjši v razvitem nemenjalnem sektorju kot v nerazvitem menjalnem sektorju. Zaradi manjšega tehnološkega napredka, nihanja cen naravnih virov in negotovosti glede prihodnjih ekonomskih pogojev pride v takem sektorju do manjšega investiranja, predvsem tujega, kot bi lahko bil sicer. Poleg tega je tu še precej drugih škodljivih posledic, ki so povezane s holandsko boleznijo, kot sta korupcija in protekcionistična politika v prizadetih sektorjih (Iran Daily, 2007, str. 1).

Rast cen določenih dobrin na svetovnih trgih bo vplival na povečanje dohodka vseh produkcijskih faktorjev, prisotnih v sektorju. To pa bo imelo dve pomembni posledici. Prva posledica je potrošniški učinek, ki povzroča, da se bo del povečanega dohodka porabil za dobrine, proizvedene v nemenjalnem sektorju. Kot posledica tega bo povečanje povpraševanja po netrgovanih dobrinah in vzporedno povečanje cen v tem sektorju. Če so cene v menjalnem sektorju eksogeno dane, bo to povečalo relativne cene v nemenjalnem sektorju v primerjavi z menjalnim sektorjem. Prišlo bo do apreciacije domače valute in do vzporedne mobilnosti naravnih virov in dela iz menjalnega v nemenjalni sektor. Drugi učinek je prerazdelitveni učinek, ki začne delovati, ko se kapital in delo začneta premikati proti nemenjalnemu sektorju. Ta proces zahteva obnovitev tega sektorja, investicije pa morajo biti uporabljene za izpopolnjevanje delovne sile. Z eksogenim zvišanjem cen se bo povečala mejna vrednost proizvoda vseh dejavnikov v tem sektorju. Na začetni mezdni ravni bo to

³ Diamanti povzročajo neprestano nastajanje vojn in nasilja v državah v Afriki. Uporniške frakcije začenjajo vojno z vlado. Za financiranje njihove dejavnosti prevzemajo nadzor nad območji, bogatimi z diamanti in prisilijo ljudi, da kopljejo diamante. Surove diamante potem pretihotapijo v druge države in prodajo na svetovnih trgih. Tako so Afričani ujeti v ta krog nasilja in oni so tisti, ki trpijo (African's diamond war, artsci.wustl.edu, 2000).

povečalo povpraševanje po delu v tem sektorju, kar bo privedlo do pritoka dela v ta sektor iz drugih. Kadar so prisotni finančni problemi, je težko preprečiti, da bi se država srečala z brezposelnostjo in s tem povezano socialno bedo. Oba učinka vodita do upada proizvodnje v menjalnem sektorju, medtem ko je stanje v nemenjalnem sektorju nejasno, saj potrošniški učinek vodi k povečanju proizvodnje v tem sektorju, prerazdelitveni učinek pa deluje v nasprotni smeri (Barisitz and Ollus, 2007, str. 151).

Najbolj škodljiv vidik tega pojava je, da zmanjšanje prodaje trgovanih dobrin povzroči padec zaposlenosti. To povzroči zmanjšanje vrednosti človeškega kapitala v državi, ki s časom znižuje vrednost valute. Na ta način prihaja do tega, da stroški pridobivanja naravnih virov presežejo pozitivne učinke, kar pomeni, da je neto učinek izkoriščanja naravnih virov negativen (St. Hilaire, 2004, str. 4).

1.6 Odprava škodljivih posledic

Potrebno je ugotoviti, kako se lahko preprečijo posledice holandske bolezni. Neposredna nevarnost holandske bolezni je v veliki meri odzivnost agregatne ponudbe na ciklično gibanje domačega povpraševanja po dobrinah in storitvah. Veliko držav v razvoju je nesmiselno zmanjšalo proizvodne kapacitete, ki bi jih lahko takoj sprostili, da bi se odzvali na povečano povpraševanje (Nkusu, 2004, str. 7).

Poznamo dva glavna načina za odpravljanje škodljivih posledic holandske bolezni, in sicer z zmanjšanjem apreciacije realnega deviznega tečaja in z rastjo konkurenčnosti industrijskega sektorja v državi (Iran Daily, 2007, str. 1).

Prvi pristop je steriliziranje dohodkov, to pomeni, da ni dobro vseh dohodkov, ki so nastali zaradi izvoza naravnih virov, naenkrat preliti v državo, ampak je najbolje, da jih del ostane v posebnih skladih v tujini, iz katerih postopno nakažemo denar na državni račun, kar bo zmanjšalo zapravljanje tega denarja. Dodatna prednost tega je, da bo to privedlo do stabilnega toka dohodka, kar je bolje, kot da ne bi vedeli, koliko dohodka sploh ostaja. Na ta način lahko dohodek ostane shranjen za prihodnje generacije. Ta način pa lahko povzroči politične probleme v državah v razvoju, saj je tam neprestan pritisk na takojšnjo porabo prihodkov z namenov zmanjšanja revščine. Ravno tako ta način ne upošteva makroekonomskih implikacij. Primer takega sklada je naftni stabilizacijski sklad v Iranu⁴.

Druga strategija za izogibanje apreciaciji realnega deviznega tečaja je povečanje varčevanja v nacionalnem gospodarstvu za zmanjšanje velikega pritoka kapitala. To lahko storimo, če obstaja proračunski presežek, pri katerem so posamezniki in podjetja spodbujeni za večje

⁴ Naftni stabilizacijski sklad v Iranu je bil oblikovan leta 2000 in je osnovan na potrebi po uničenju ali zmanjšanju javnih izdatkov, ki so povezani s spreminjanjem cen nafte na svetovnih trgih (Iran Daily, 2007, str. 1).

varčevanje. To bi tudi zmanjšalo potrebe po posojilih za financiranje vladnega deficita in tujih neposrednih investicij.

Investiranje v izobraževanje in infrastrukturo lahko poveča konkurenčnost industrijskega sektorja. Kot nadomestilo temu se lahko vlada zateče k protekcionizmu, tako da poveča subvencije in carine. To je po drugi strani spet nevarno, saj lahko to povzroči umetno zmanjšanje sektorskega povpraševanja po tujih valutah, kar pripelje do kasnejše apreciacije realnega deviznega tečaja.

Potreba vladne politike je, da njeno moč uporabi za doseg optimalne uporabe denarja, ki je bil pridobljen z naravnimi viri. V primeru da tega ne stori, so rezultati vidni v upadanju moči proizvodnega sektorja, višji brezposelnosti in upadanju gospodarske rasti.

Pogosto se monetarne oblasti odločijo za akumulacijo rezerv. To je ena od pomanjkljivosti neodvisnosti centralnih bank. Rezultat tega je, da je ekspanzivni vpliv fiskalne politike nevtraliziran z restriktivno denarno ali tečajno politiko. Oba sklopa politik sta neskladna. Fiskalna politika bi morala prevladovati, monetarna in tečajna politika pa bi morali delovati v isti smeri (McKinley, 2005, str. 6).

Negativna posledica take politike je, da se domača realna obrestna mera poviša, da bi privabili kupce državnih vrednostnih papirjev. To lahko negativno vpliva na zasebne naložbe. Poleg tega bi oportunitetni stroški kopičenja rezerv lahko povzročili pomanjkanje dodatnih realnih virov, kot je uvoz kapitala. Gospodarstvo ne bi trpelo le zaradi dražjih posojil, ampak tudi zaradi zmanjšanja uvoza kapitala. Sterilizacija s prodajo državnih vrednostnih papirjev je namenjena zmanjšanju inflacije s povečanjem vladnih izdatkov. Bolj učinkovita možnost bi bila prodaja deviznih rezerv (McKinley, 2005, str. 7).

Holandsko bolezen je mogoče nevtralizirati z davkom na domačo prodajo in izvoz blaga, ki se razlikuje med blagom in je sorazmeren z razliko med sedanjim ravnotežjem deviznega tečaja in industrijskim ravnotežnim deviznim tečajem, ki se uporablja za industrijska podjetja, ki uporabljajo state of the art tehnologijo⁵ za izboljšanje konkurenčnosti (Brasser-Pereira, 2008, str. 13).

2 MODELSKI PRIKAZ HOLANDSKE BOLEZNI

V tem delu bom predstavil modelski prikaz holandske bolezn, s katerim si lahko pomagamo pri razlagi in razumevanju pojava holandske bolezn. Prikazal bom, kaj se zgodi v vsakem posameznem sektorju ob pojavu holandske bolezn in kakšen vpliv ima to na gospodarstvo.

⁵ Gre za najvišjo stopnjo razvoja v tehnologiji, napravah ali znanstvenem področju, doseženo v določenem časovnem obdobju. Gre tudi za stopnjo razvoja, ki je bila dosežena v časovnem obdobju kot rezultat uporabe sodobnih metod (wikipedia, the free encyclopedia).

Najprej bom zaradi lažjega razumevanja predstavil preprost dvosektorski model gospodarstva, ki je razdeljen le na menjalni in nemenjalni sektor. Povečanje naravnih virov povzroči delovanje učinka potrošnje in učinka selitve virov, ki lahko skupno povzročita upad menjalnega sektorja. Nato bom prikazal bolj realističen štirisektorski model, pri katerem se prejšnja delitev gospodarstva razširi še na menjalni sektor v razcvetu in menjalni sektor, v katerem ni prišlo do razcveta ter na sektor netrgovanih kapitalnih in potrošnih dobrin. Zanimivost tega modela je, da prikaže možnost dogodka, da pride celo do razcveta v sektorju netrgovanih potrošnih dobrin, ki je del menjalnega sektorja, kar ni v skladu s teorijo holandske bolezni.

2.1 Preprost dvosektorski model

V tem modelu je gospodarstvo razdeljeno na dva glavna sektorja. Na eni strani je menjalni sektor, ki proizvaja dobrine in storitve tako za izvoz, kot tudi za domačo potrošnjo. Na drugi strani pa je nemenjalni sektor, ki proizvaja ločeno dobrine in storitve za domači trg. Cena pri netrgovanih dobrinah je neodvisna od dejavnikov na tujih trgih in se določi na osnovi ponudbe in povpraševanja na domačem trgu. V modelu se predpostavlja, da sta obe vrsti dobrin sestavljeni Hicksovi dobrini⁶, kar pomeni, da je vsaka posamezna dobrina seštevek vseh dobrin, proizvedenih v posameznem sektorju.

Ob nenadnem odkritju naravnih virov se začne rastoči menjalni podsektor razlikovati od ostalih podsektorjev. Zaradi boljšega analiziranja učinkov se ta rastoči podsektor obravnava ločeno. V menjalnem sektorju sta presežna ponudba in povpraševanje izničena z rastjo uvoza ali izvoza. V nemenjalnem sektorju je mogoče presežno ponudbo in povpraševanje izničiti le s spreminjanjem cen. Višja cena domačih dobrin bo vodila do povečanja ponudbe posameznega blaga, dokler se povpraševanje ne izenači s ponudbo. Nasprotno pa imajo nižje cene obratno reakcijo, ki ravno tako poteka, dokler se ponudba in povpraševanje ne izenačita.

V tem delu bomo predpostavljali, da pride do nepričakovanega dogodka v rastočem sektorju, ki poveča realni prihodek in presežek potrošnikov. Da bi lahko ugotovili učinke tega, je potrebno proučiti učinek potrošnje in učinek selitve virov.

a) Učinek selitve virov

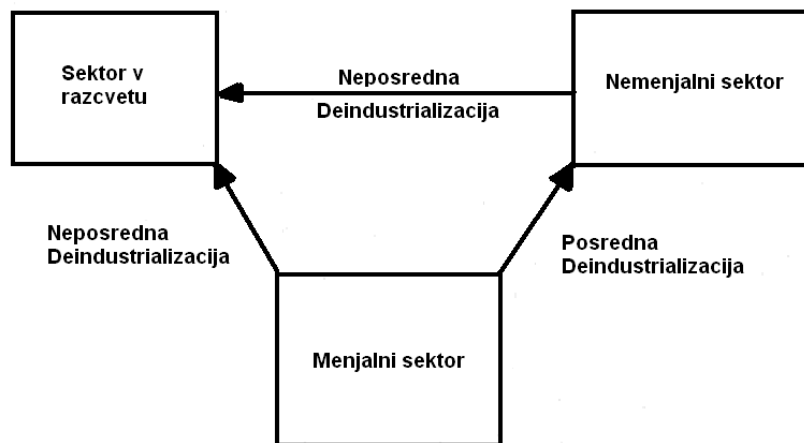
Zunanje povečanje vrednosti outputa v sektorju v razcvetu poveča mejni produkt dela v tem sektorju. To povzroči premik zaposlenih iz ostalih sektorjev v sektor v razcvetu. V kratkoročnih modelih je ta učinek selitve virov razdeljen v dva dela. Prvi je imenovan neposredna deindustrializacija, ki pomeni premik virov od menjalnega k rastočemu sektorju in traja do vključitve nemenjalnega sektorja. Drugi učinek pa nastane, ko se viri premikajo iz nemenjalnega k rastočemu sektorju. To povzroči presežno povpraševanje po nemenjalnih

⁶ Vključuje vse blago, proizvedeno v posameznem sektorju.

dobrinah in vodi do povečanja cene teh dobrin. Da bi se izničilo presežno povpraševanje, je potrebno, da se viri selijo iz menjalnega v nemenjalni sektor. Ta proces se imenuje posredna deindustrializacija. Rezultat neposredne in posredne deindustrializacije je zoženje menjalnega sektorja zaradi zmanjšane uporabe produkcijskih faktorjev. Ta učinek vodi tudi do povečanja cen netrgovanih dobrin. Dokler so cene trgovanih dobrin eksogeno določene na svetovnih trgih, je dvig cen netrgovanih dobrin sorazmeren apreciaciji realnega menjalnega tečaja.

Če sta kapital in tehnologija, ki sta uporabljena v rastočem sektorju, sektorsko specifična in če rastoči sektor ne zahteva velike količine dela iz drugih sektorjev, ne pride do učinka selitve virov. Na spodnji sliki so prikazane vrste deindustrializacij in njihov nastanek.

Slika 2: Vrste deindustrializacij

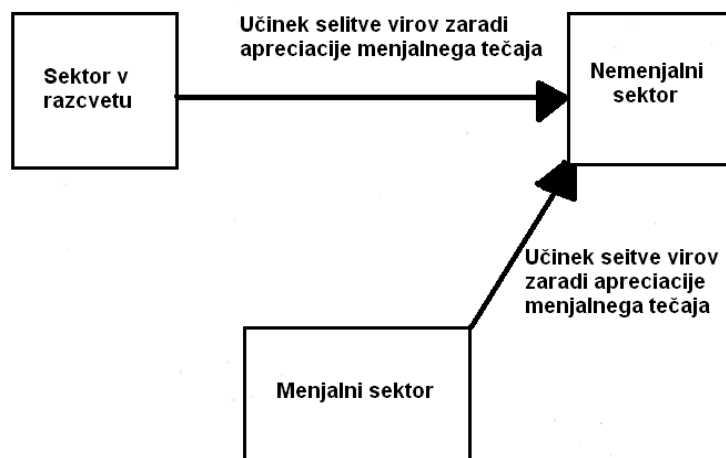

Vir: O. De Silva, *The political economy of windfalls: The dutch disease-theory and evidence*, 1994, str. 4.

b) Učinek potrošnje

Razcvet v sektorju naravnih virov, ki ga povzroči dvig svetovnih cen naravnih virov, vodi do povečanja prihodkov države in s tem do povečanja povpraševanja po vseh dobrinah. Presežek povpraševanja trgovanih dobrin je lahko izničen le s povečanjem obsega uvoza. Dokler se cena trgovanih dobrin določi na svetovnih trgih, se poveča cena netrgovanih dobrin, kar se kasneje izkaže v apreciaciji realnega menjalnega tečaja. Za izničenje presežnega povpraševanja po netrgovanih dobrinah je potrebno zmanjšati vire v rastočem in v tržnem sektorju. Če pa je rastoči sektor enklava, potem bo prišlo do izgube virov le v menjalnem sektorju (Stijns, 2002, str. 6).

Slika 3: Učinek potrošnje v primeru, da je rastoči sektor enklava

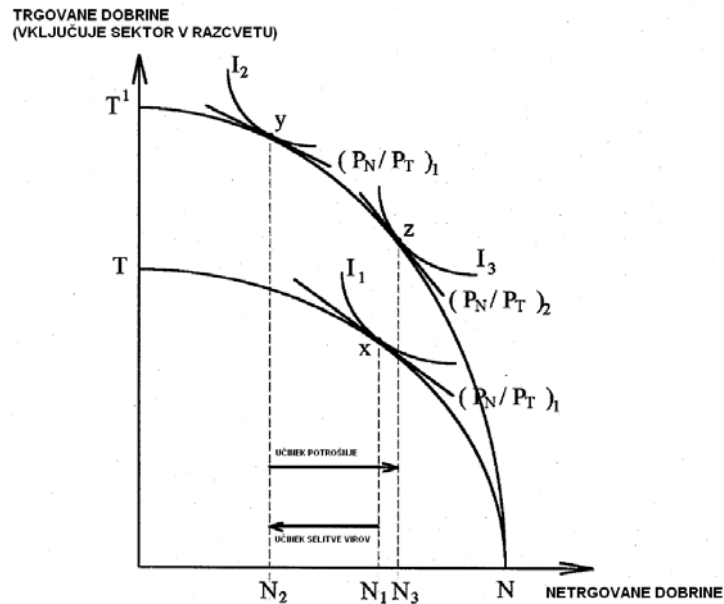

Vir: O. De Silva, *The political economy of windfalls: The dutch disease-theory and evidence*, 1994, str. 5.

Oba učinka skupaj pa lahko prikažemo s Salterjevimi diagramom⁷, ki je prikazan na spodnji sliki. Najprej si moramo predstavljati, da je začetno ravnotežje v točki x , kjer je indiferenčna krivulja tangenta na transformacijsko krivuljo. Nenadna rast menjalnega sektorja bo povečala naklon transformacijske krivulje. Torej se bo transformacijska krivulja premaknila iz točke TN v T_1N . V primeru enakih tržnih pogojev bo realno menjalno razmerje konstantno, kar bo povzročilo, da bo novo ravnotežje v točki y . Zaradi učinka selitve virov, bo prišlo do zmanjšanja proizvodnje nemenjalnega sektorja iz točke N_1 v točko N_2 . Za tem se proizvod premakne v točko N_3 , ker se mora nemenjalni sektor očistiti. Tako se bo zaradi učinka potrošnje količina netrgovanih dobrin povečala iz N_2 v N_3 . Položaj točke N_3 je odvisen od relativnih velikosti učinka potrošnje in učinka selitve virov. Če je učinek potrošnje nižji od učinka selitve virov, bo N_1 večji od N_3 in obratno. V točki z so zaradi učinka potrošnje pogoji menjave različni kot v točkah x in y .

⁷ Salterjev diagram je dobil ime po avstralskem ekonomistu Wilfredu Edwardu Grahamu Salterju (1929–1963), prejemniku Stevensonove nagrade za ekonomijo. Med njegovimi glavnimi deli je model splošnega ravnotežja v svetovnem gospodarstvu.

Slika 4: Salterjev diagram

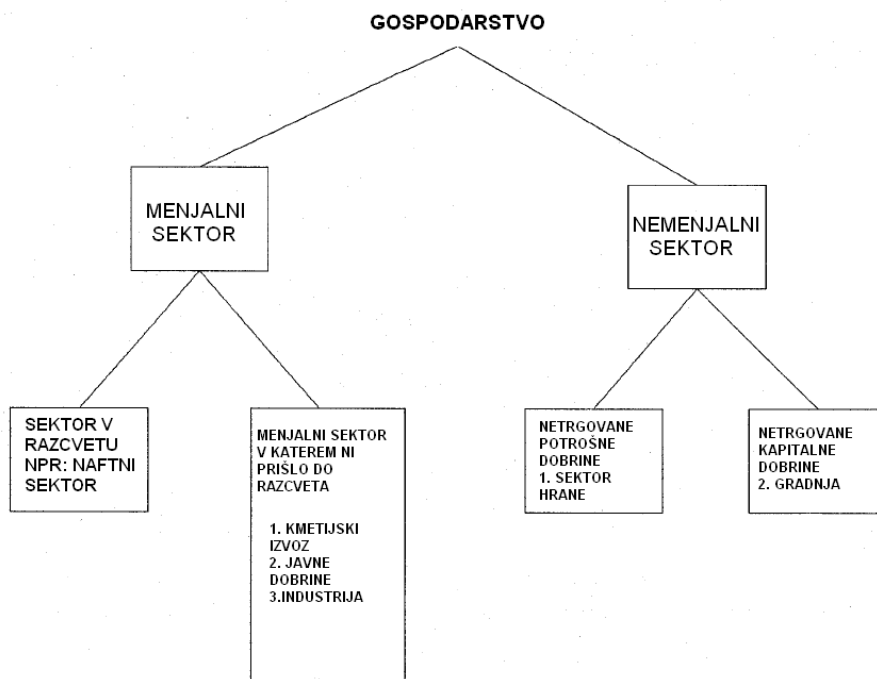
Vir: O. De Silva, *The political economy of windfalls: The dutch disease-theory and evidence*, 1994, str. 6.

Učinek selitve virov povzroči dvig plač v sektorju v razcvetu, kar pripelje do premika delavcev iz proizvodnje netrgovanih proizvodov. Učinek potrošnje vključuje višje prihodke v sektorju naravnih virov, kar povečuje povpraševanje, to pa potisne navzgor cene storitev, kar predstavlja realno apreciacijo deviznega tečaja. Naraščajoč pritisk plač v gospodarstvu uničuje industrijsko konkurenčnost in pritiska na upad nemenjalnega sektorja. Izrinjanje industrije povzroči neuravnoteženo rast, ki je zelo izpostavljena cenam nafte in ponudbene volatilitnosti in se lahko v končni fazi izkaže v makroekonomski nestabilnosti (Egert and Leonard, 2006, str. 105).

2.2 Štirisektorski model

Prednost tega modela je, da prikaže gospodarstvo bolj realistično. Gospodarstvo v tem modelu je razdeljeno na menjalni sektor in na nemenjalni sektor. Trgovane dobrine se prodajajo po cenah, ki jih določi mednarodna ponudba in povpraševanje, medtem ko se netrgovane dobrine prodajajo pod pogoji, ki veljajo znotraj države. V tem primeru so rezultati nasprotni standardnemu modelu holandske bolezi, saj gre v takem primeru za nepopolno nadomeščanje med domačimi in uvoženimi dobrinami, kar lahko povzroči rast sektorja netrgovanih potrošnih dobrin celo, če je del menjalnega sektorja. Tako prihaja zaradi učinka potrošnje in apreciacije deviznega tečaja do selitve virov od menjalnega k nemenjalnemu sektorju. V štirisektorskem modelu, ki je prikazan v spodnji sliki so netrgovane dobrine razdeljene v dve ločeni skupini: ena proizvaja kapitalne dobrine, druga pa potrošne dobrine.

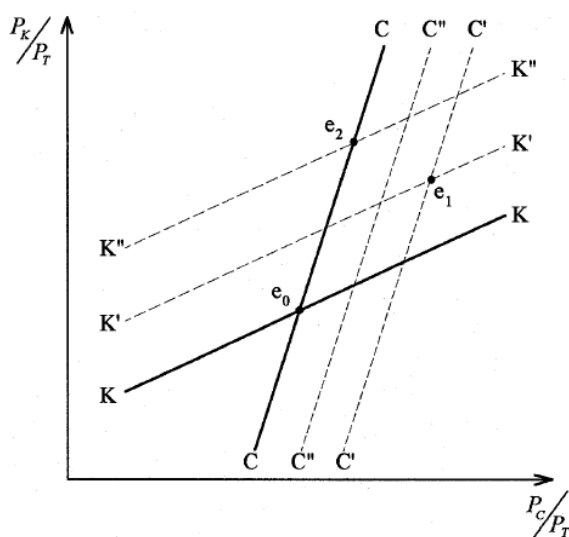
Slika 5: Štiri sektorski model

Vir: O. De Silva, *The political economy of windfalls: The dutch disease-theory and evidence*, 1994, str. 8.

Spodnja slika prikazuje, zakaj je nenadna rast v sektorju kapitalnih dobrin sorazmerna sektorju potrošnih dobrin. To se zgodi, kadar pride na trgu do začasne ali pa trajne spremembe. Začasne spremembe ustvarijo investicijski pok predvsem v sektorju kapitalnih dobrin. Na primer sprememba na naftnem trgu lahko spodbudi vlado za povečanje investiranja v to panogo. Rezultat tega je poskok cene netrgovanih kapitalnih dobrin napram cenam netrgovanih potrošnih dobrin. V primeru trajne spremembe pa tak ukrep ni zajamčen (De Silva, 1994, str. 8).

Slika 6: Relativne spremembe pri netrgovanih kapitalnih dobrinah napram potrošnim dobrinam

Vir: D. Bevan, P. Collier, *Controlled open economies: A neoclassical approach to structuralism*, str. 10.

Premici KK in CC prikazujeta ponudbo netrgovanih kapitalnih in potrošnih dobrin pri relativnih cenah. Na abscisni osi so prikazane relativne cene med potrošnimi in trgovanimi dobrinami, na ordinatni osi pa relativne cene med kapitalnimi in trgovanimi dobrinami. Premici se sekata v točki e_0 , ki je ravnotežje pred spremembo. Če je sprememba trajna, se bosta cena kapitalnih dobrin in cena potrošnih dobrin zvišali proporcionalno, premici pa se bosta sekali v višji ravnotežni točki e_1 . Točka e_2 pa je ravnotežje, do katerega pride pri začasni spremembi, kjer investicije naraščajo neproporcionalno napram potrošnji. Cene netrgovanih kapitalnih dobrin naraščajo hitreje kot cene netrgovanih potrošnih dobrin (Bevan, Collier, str. 102).

Pomembni sklepi, ki jih lahko ugotovimo z uporabo modela parcialnega ravnotežja so (De Silva, 1994, str. 6-14):

- 1) Nepričakovano povečanje virov povzroči upad menjalnega sektorja. Ta upad pa ima hude posledice na državne finance in lahko povzroči številne politične in socialne probleme.
- 2) Druga pomembna ugotovitev, ki jo je moč zaznati v štiri sektorskem modelu je, da razcvet na področju virov v prvi fazi izboljša uvozni industrijski sektor in sektor netrgovanih potrošnih dobrin, kot posledico povečanja domačega povpraševanja zaradi potrošnega učinka in apreciacije deviznega tečaja. Vlada ima cilj obdržati domače povpraševanje s fiskalno in monetarno politiko ter tudi s politiko menjalnih razmerij.
- 3) Tretja ugotovitev glede modela je, da obstoj velikega števila brezposelnih in podzaposlenih lahko vodi do skrčenja menjalnega sektorja.
- 4) Protekcionizem lahko vodi do trajne spremembe primerjalnih prednosti. Pomembno vprašanje pri tem je, kako dolgo je primerno ohranjati te protekcioniistične ukrepe.

3 PRIMERI HOLANDSKE BOLEZNI PO DRŽAVAH

3.1 Primer Rusije

Rusija je ena, z naravnimi viri, najbolj bogatih držav na svetu, ki razpolaga z velikimi količinami nafte, naravnega plina, premoga in mineralov. Razpolaga s 6,5 % svetovne zaloge nafte in 26,6 % zaloge zemeljskega plina. Leta 2005 je Rusija predstavljala 12 % celotne svetovne proizvodnje nafte, kar jo je uvrščalo na drugo mesto takoj za Saudsko Arabijo, medtem ko proizvodnja naravnega plina s 21,6 % uvršča Rusijo na prvo mesto na svetu.

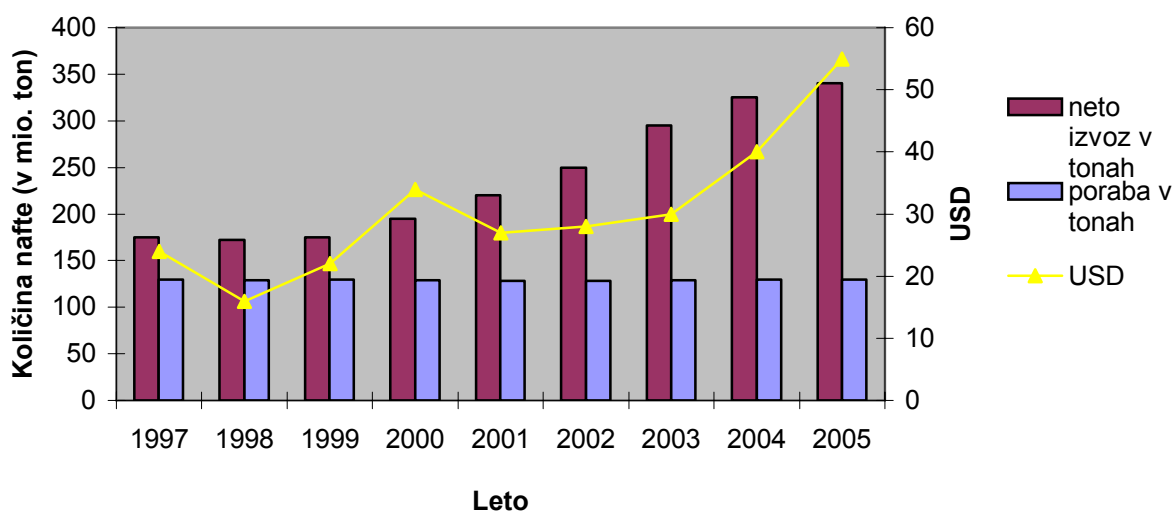
Vrzel neto izvoza, ki je opredeljena med proizvodnjo in porabo, se je v obdobju 1997–2005 povečala v povprečju za 7 % letno, poraba pa je nazadovala, tako se je neto izvoz povečal za

več kot 10 % letno. To pomeni, da je v obdobju 1997–2005 Rusija uspela podvojiti neto izvoz nafte.

Proizvodnja plina se je v obdobju 1997-2005 povečala za več kot 12 %. Potrošnja plina pa za 15,6 %, medtem ko se je neto izvoz povečal le za 5,9 %. To je vodilo do povečanja deleža porabe v proizvodnji (Borko, 2007, str.5).

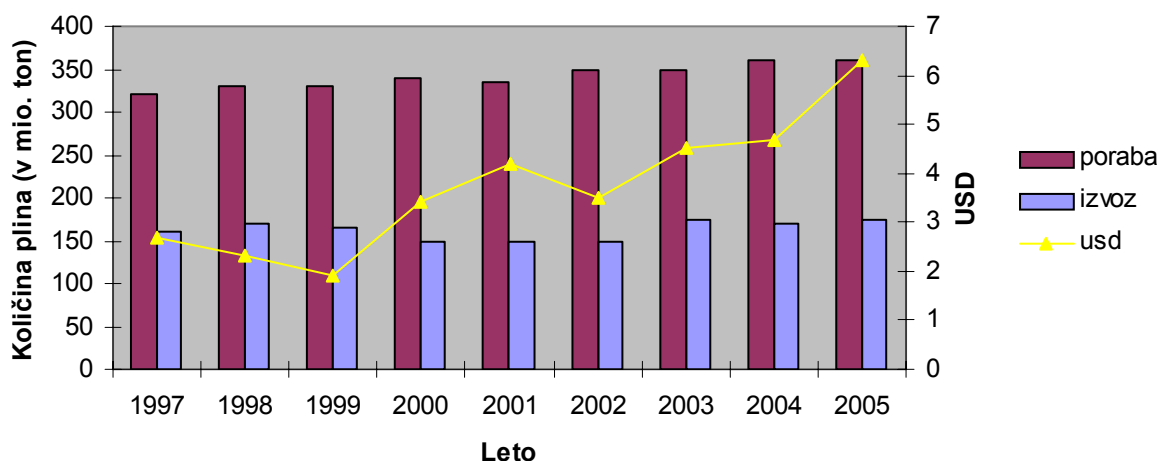
Iz grafov je možno videti povečanje neto izvoza nafte, ki je podobno ceni razvoja, kar je omogočilo Rusiji bolj učinkovito izkoriščanje naftnih rezerv.

Slika 7: Cene nafte in plina in neto izvoz v Rusiji, 1997-2005

Vir: T. Borko, *The suspicion of dutch disease in Russia and the ability of the government to counteract*, 2007, str. 6.

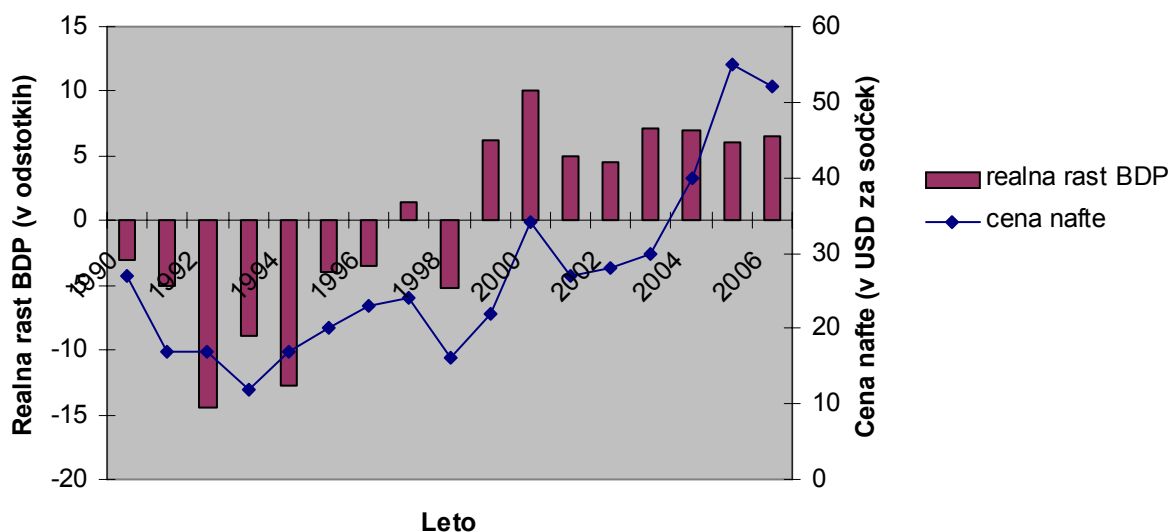
Slika 8: Cena in neto izvoz plina v Rusiji, 1997-2005

Vir: T. Borko, *The suspicion of dutch disease in Russia and the ability of the government to counteract*, 2007, str. 6.

Spodnji graf prikazuje gospodarsko rast Rusije v obdobju 1990–2006, iz katerega je moč razbrati, da je gospodarska rast Rusije znatno odvisna od naravnih virov. Razen v obdobju tranzicije in finančne krize leta 1998, je bila gospodarska rast zelo visoka, tako je Rusija leta 2006 končala osemletno obdobje gospodarskega procesa s 6,7 % rastjo. Pri gospodarskem oživljanju je pomembno vlogo odigralo povečanje cen surove nafte.

Slika 9: Realna rast BDP in cene surove nafte v Rusiji, 1990-2006

Vir: T. Borko, *The suspicion of dutch disease in Russia and the ability of the government to counteract*, 2007, str. 7.

Za ugotavljanje prisotnosti holandske bolezni je potrebno opazovati tri glavne simptome holandske bolezni, apreciacijo deviznega tečaja, upad industrijskega sektorja in razcvet storitvenega sektorja ter rast plač. Dejstvo je, da je v obdobju 2000-2006 realni menjalni tečaj v Rusiji apreciral. Prav tako ni težko dokazati, da se je industrijski sektor razvijal počasneje od storitvenega sektorja, kar je simptom holandske bolezni, vendar pa ne moremo z gotovostjo trditi, da je to posledica holandske bolezni.

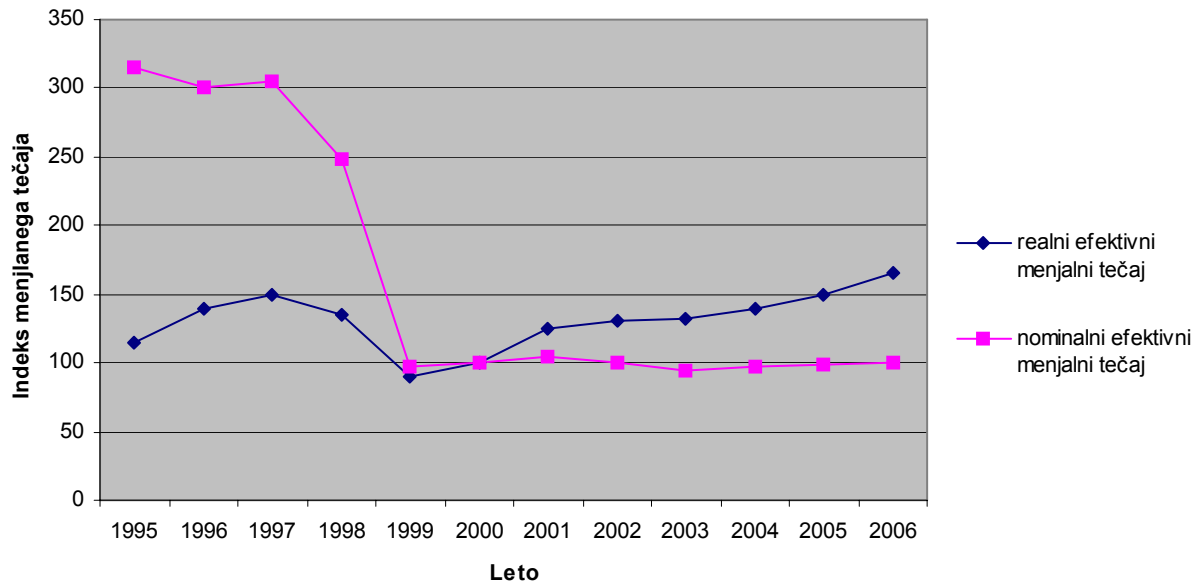
3.1.1 Apreciacija realnega deviznega tečaja

Če pogledamo na razvoj realnega efektivnega menjalnega razmerja REER⁸ med letoma 1999 in 2006, lahko opazimo stalno apreciacijo rublja. REER je kazalec konkurenčnosti. Padec prikazuje povečanje konkurenčnosti, medtem ko prikazuje rast realno apreciacijo oziroma

⁸ REER: Realni efektivni devizni tečaj (REER) se nanaša na tehtano povprečje menjalnega tečaja v lokalni valuti napram košarici tujih valut, prilagojen za razlike v stopnji inflacije v državi, s svojimi trgovinskimi partnerji. To je preprosto nominalni efektivni devizni rublja (Neer), pomnožen z razmerjem z razmerjem med indeksom domačih cen na tehtanega indeksa cen v državah, katere vključujejo Neer košarice: $REER = Neer \times PJ / PW$ kjer PJ = domačega indeksa cen pw = svetovnem indeksu cen.

slabšanje konkurenčnega položaja. Rast realnega menjalnega tečaja ima pozitivno korelacijo s produktivnostjo. Prav tako je rast REER znak spremembe relativnih cen trgovanih in netrgovanih proizvodov. Če cena netrgovanih storitev narašča, medtem ko vzporedno pada cena trgovalnih dobrin, realni menjalni tečaj aprecira. To se je tudi zgodilo v primeru Rusije.

Slika 10: Nominalni in realni efektivni menjalni tečaj, 1995-2006

Opomba: indeks 2000=100

Vir: *International monetary fund Russian federation statistics appendix, 2007, str. 24.*

Realna apreciacija valute je negativno povezana s tujo akumulacijo⁹. Odstotno povečanje tujih neto rezerv povzroči zmanjšanje realnega deviznega tečaja za 0,18 odstotka. Centralna banka je do določenih meja sposobna omiliti pritiske realne apreciacije z nakupom deviz, kar poveča rezerve deviz v državi. Na dolgi rok to lahko pripelje do ničelnega učinka na realni devizni tečaj, saj tuje menjalne intervencije lahko vodijo do inflacije, ki uniči negativne kratkoročne učinke na realni devizni tečaj (Oomes and Kalcheva, 2007, str. 13).

Realna apreciacija je bila v Rusiji sorazmerna rasti produktivnosti. V tem primeru bo prišlo do realne apreciacije deviznega tečaja, če bo rast produktivnosti večja v menjalnem sektorju kot nemenjalnem in če bo relativna produktivnost večja kot v trgovinski partnerici. Do zmanjšanja pritiskov realne apreciacije pride tudi zaradi korupcije.

⁹ Gre za sterilizacijo, ki je nevtralizacija učinkov intervencije centralne banke na deviznem trgu z istočasnim nakupom deviz in prodajo državnih obveznic.

3.1.2 Upad industrije in razcvet storitvenega sektorja

Ko sta se začeli ceni nafte in plina pospešeno povečevati leta 2003, je temu sledil tudi REER, delovanje industrijskega sektorja se je začelo slabšati. Od leta 2003 je industrijski sektor doživel upad v treh zaporednih letih.

Po spletu okoliščin se je delež industrije v BDP povečal v obdobju 2003-2006, predvsem kot posledica razcveta rudarstva in kamnoseštva, in tudi zaradi proizvodnega sektorja. Industrija je dosegla 28,5% BDP s štiriletno rastjo v velikosti 4,4 odstotne točke. Največji delež rasti, to je 3,2 odstotne točke je prispevalo rudarstvo in kamnoseštvo, obrt 1,7 odstotne točke, področje elektrike plina in vode pa je negativno vplivalo na rast v višini 0,3 odstotne točke. V obdobju 2003-2006 se je celotna zaposlenost povečala za 8 milijonov, predvsem v kmetijstvu in industrijskem in storitvenem sektorju (Borko, 2007, str. 11).

V Rusiji ni bilo zabeležene deindustrializacije, ki bi lahko povzročila negativno rast industrijskega sektorja. Prisotna pa je bila negativna rast zaposlenosti v tem sektorju v obdobju 2000 in 2004, ki je bila verjetno rezultat povečane produktivnosti v sektorju ali polne uporabe kapacitet (Oomes and Dynnikova, 2006, str. 6).

Od leta 2001 se je industrijski sektor razvijal počasneje od ostalih sektorjev. Rast v storitvenem sektorju je presegla ne samo industrijski sektor, ampak tudi energijski sektor, kar je povečalo relativno velikost storitvenega sektorja. Rast zaposlitve v storitvenem sektorju je bila pozitivna od leta 2000 in je presegla rast zaposlenosti v drugih sektorjih. Ta rast tako v absolutnem kot tudi relativnem smislu v storitvenem sektorju nas vodi k zaključku, da je bil v Rusiji bolj prisoten učinek potrošnje kot učinek selitve virov (Oomes and Kalcheva, 2007, str. 17).

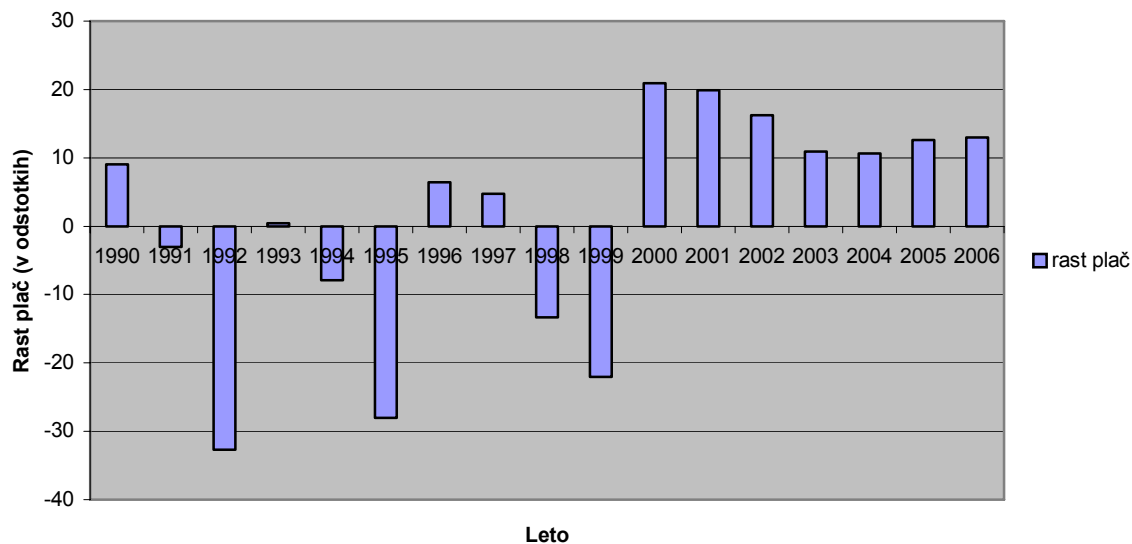
Upad industrijskega sektorja in s tem razcvet storitvenega sektorja je prikazan kot posledica delovanja holandske bolezni na gospodarstvo. Pri tem je težko reči, da je ta pojav res posledica holandske bolezni, saj gre po mojem mnenju za povsem običajen pojav, do katerega pride v tranzicijskih državah, ko prehajajo v tržno gospodarstvo. Tako je rast storitvenega sektorja povsem logičen in pričakovan, saj je delež storitvenega sektorja v večini razvitih držav precej višji od industrijskega.

3.1.3 Rast plač

Od leta 2000 je bila v Rusiji opažena hitra rast plač v vseh sektorjih, ki je vključevala tako učinek selitve virov kot tudi učinek potrošnje. Ta hitra rast plač je lahko razložena tudi z drugimi dejavniki, ki niso povezani s holandsko boleznijo. Prvi tak dejavnik je kriza v letu 1998, ki je povzročila močan padec plač v naslednjem letu. Drugi dejavnik je zmanjšanje sive ekonomije, ki pomeni, da so se v statistikah začele pojavljati prej nezapisane plače, kar je

povzročilo rast prikazanih realnih plač. Pomemben dejavnik je tudi, da je bila specifična realna rast plač sorazmerna z rastjo produktivnosti (Oomes and Kalcheva, 2007, str. 21).

Slika 11: Rast povprečnih plač 1990-2006

Vir: Federal state statistics service, 2007, str. 17.

3.1.4 Sklepne ugotovitve o holandski bolezni v Rusiji

Cene nafte so okrepile realni devizni tečaj. Ugotovljeno je bilo, da je stopnja realnega deviznega tečaja pozitivno povezana z rusko produktivnostjo in vladno potrošnjo, ter negativno povezana z mednarodnimi rezervami in korupcijo. Realni devizni tečaj je bil pod ravnotežjem, razen v letu 2001, kjer bi lahko bila prisotna holandska bolezen, ker je prišlo zaradi višjih cen nafte do apreciacije domače valute. Ni pa dokazano, da je bila ta apreciacija odgovorna za upad industrijske rasti. Industrijski sektor je rasel počasneje od drugih, medtem ko je zaposlenost v tem sektorju upadla. Rast storitvenega sektorja je bila posledica učinka potrošnje, medtem ko je bila visoka rast plač posledica obeh učinkov, potrošnje in selitve virov. Težko je ugotoviti, da so bili ti simptomi posledica holandske bolezni, saj so ti lahko razloženi tudi z drugimi dejavniki (Oomes and Kalcheva, 2007, str. 22, 23).

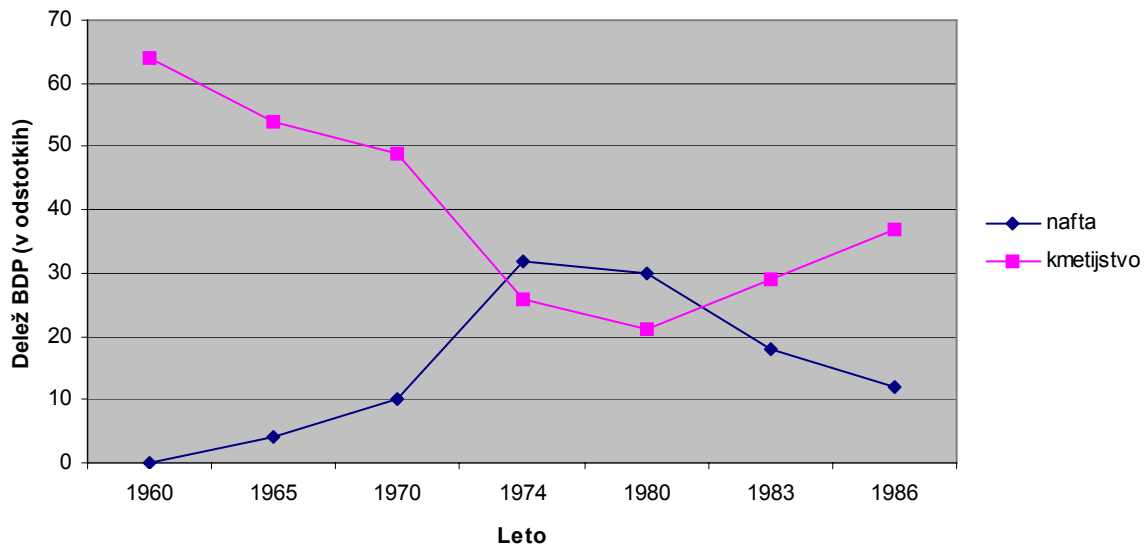
3.2 Holandska bolezen in Afrika

V Afriki prihaja zaradi obsežnih najdišč naravnih virov do pogostih pojavov holandske bolezni v številnih pokrajinah. Nigerija je začela pridobivati nafto v 50-ih letih dvajsetega stoletja in od takrat je naftna industrija prevladovala v njenem gospodarstvu, kar je povzročilo gospodarski razcvet. V nadaljnjem obdobju je cena delnic naftnih podjetij prizadela celotno gospodarstvo.

3.2.1 Nigerija

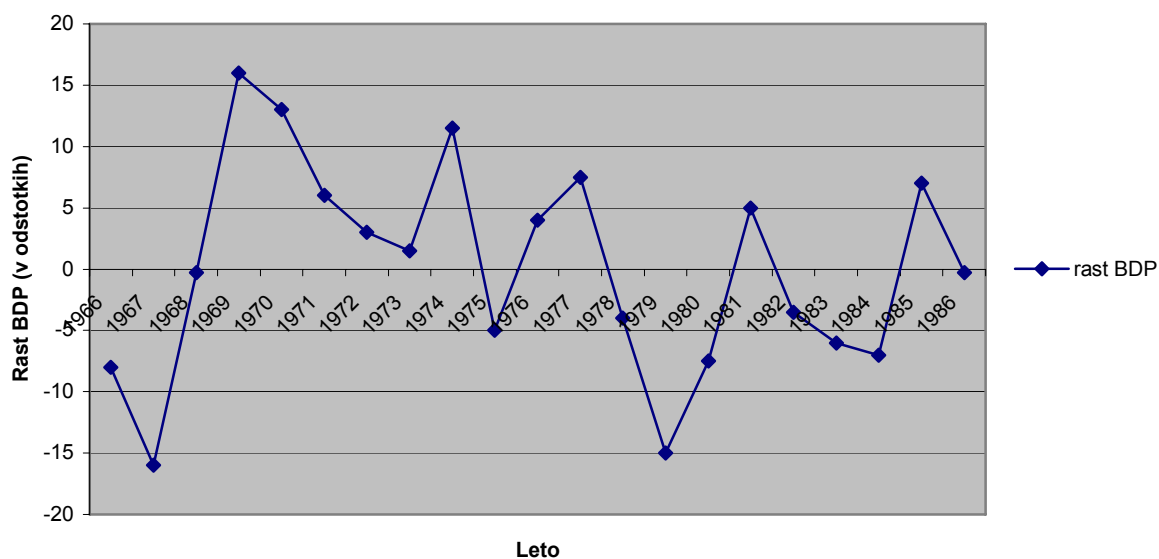
Za analiziranje gospodarskega položaja Nigerije je potrebno poznati politične in zgodovinske okoliščine, ki so odločilno vplivale na gospodarski razvoj države. Nigerija je bila v sedemdesetih letih preplavljena z nasiljem in državljansko vojno. To viharo obdobje je pripeljalo do slabega upravljanja z naftnimi prihodki, kar je mogoče označiti kot obliko holandske bolezni. Mnogi so bili po odkritju nafte optimistični glede prihodnosti, pa se je to sprevrglo v etnične napetosti, ki so v poznih šestdesetih letih pripeljale do državljanske vojne. Po zaključku vojne je postala nafta najpomembnejše izvozno blago, tako je Nigerija do sedemdesetih let dvajsetega stoletja veljala za eno vodilnih proizvajalcev nafte. Zaradi centraliziranega gospodarstva in vladnega nadzora naftne industrije, ki je bil nadpovprečno močan glede na izkušnje drugih držav, je prišlo do naftnega šoka v letu 1973, ki je povzročil strm dvig cene nafte. Visoki naftni prihodki so vodili vlado, da je začela zanemariti močne gospodarske sektorje in pozornost usmeriti le na naftno industrijo, kar je imelo za posledico, da je tradicionalno močni kmetijski sektor upadel iz 62,9 % BDP v letu 1960 na 20,6 % v letu 1980, medtem ko je naftni sektor narasel iz 2 % na 29,1 % v istem obdobju. Gospodarska rast je bila zaradi rasti naftnega sektorja kratkotrajna (Gould and Kapadia, 2007, str. 4,5).

Slika 12: Sektorski delež v gospodarstvu

Vir: Fidel Ezeala-Harrison, *Structural re-adjustment in Nigeria: Diagnosis of a severe dutch disease syndrome*, 1993, str. 202.

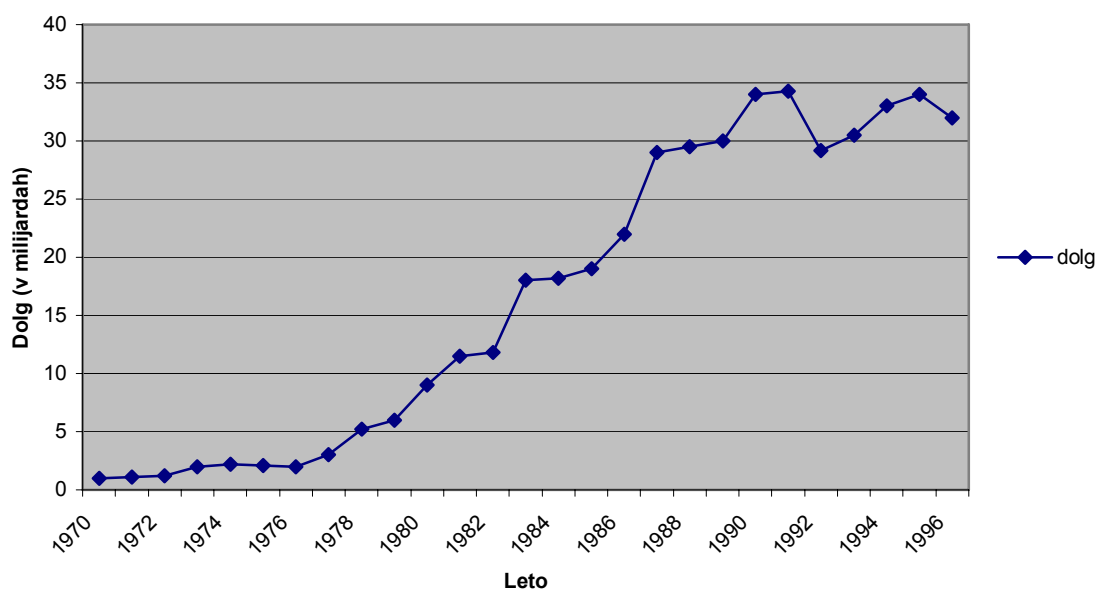
Slika 13: Realne rasti BDP v Nigeriji v letih 1966-2006

Vir: Penn World tables, 2006.

Zaradi padca cene nafte in njenih prihodkov, je začel dolg države strmo naraščati. Nigerija se je zaradi fiskalnih in ekonomskih problemov zatekla po pomoč Mednarodnemu denarnemu skladu MDS, ki je ustanovil Strukturno prilagoditveni program SAP leta 1986, ter začel liberalizirati gospodarstvo s pomočjo ukrepov, kot so carinska znižanja, ureditev kmetijskih cen in likvidacija in prodaja podjetij v državni lasti. To je povzročilo dvig cen goriv in izvoza. Do leta 1992 so se prekinili vsi sporazumi z MDS, kar je povzročilo, da je Nigerija ponovno prešla na spiralno pot navzdol (Gould and Kapadia, 2007, str. 5).

Slika 14: Celotni dolg (v milijardah USD)

Vir: World development indicators database, The World bank, 2007.

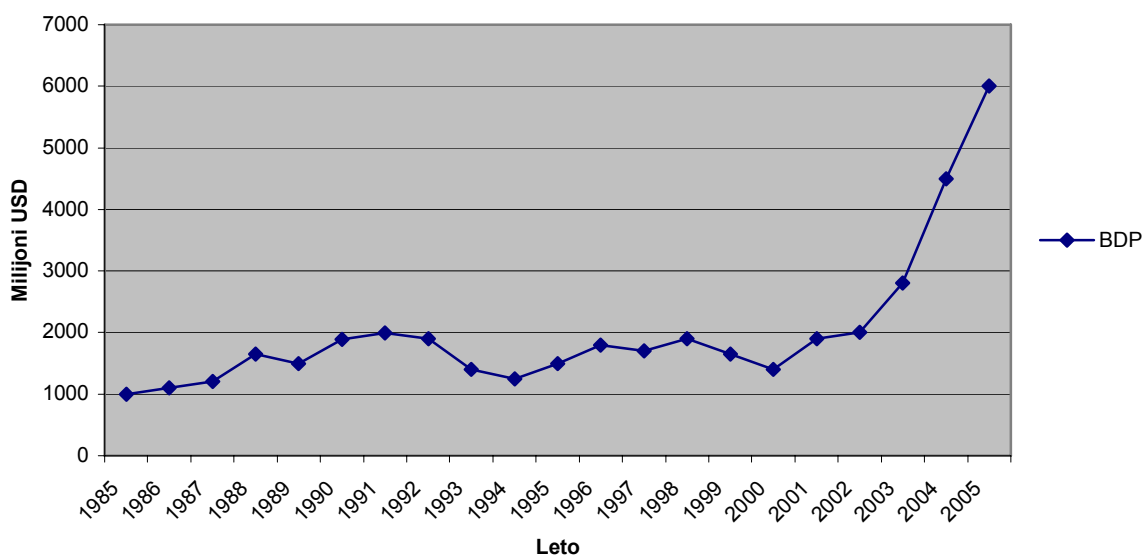
Nigerija želi povečati proizvodnjo nafte do leta 2010 še za dodatnih 40 milijard sodov. Če bo izvoz nafte nesorazmeren, bo lahko prišlo do apreciacije Naira, kar bo vodilo do večjega povpraševanja po netrgovanih dobrinah in zmanjšalo konkurenčnost drugih domačih panog. Na drugi strani pa ima Nigerija velik potencial v kmetijskem sektorju. Številni programi so bili ustvarjeni, da bi izboljšali kmetijski sektor, kar je povzročilo, da je delež kmetijstva predstavljal okoli 40 % BDP. Obnovitev kmetijskega sektorja je pomembna, da bi se izognili tipičnemu propadu nenaftnih sektorjev zaradi holandske bolezni (Gould and Kapadia, 2007, str. 7).

3.2.2 Čad

Čad je država, ki ji preži nevarnost nastanka holandske bolezni, saj se nahaja v podobnem položaju kot Nigerija na začetku holandske bolezni. Je kmetijska država z nizko industrijsko proizvodnjo, visoko stopnjo revščine in vojaškimi nemiri tako znotraj države kot na meji z Darfurjem.

Že dolgo časa je bilo znano, da Čad razpolaga s pomembnimi naftnimi rezervami. To ni nobeno naključje, saj večina sosed pridobiva nafto (Nigerija, Kamerun, Libija, Sudan). Zaradi politične nestabilnosti v pokolonialnem obdobju so ostali ti viri nedotaknjeni. V zgodnjih 90-ih letih je Centralna Banka predlagala izvršitev projekta, ki bi povzročil razvoj države (Garber, 2004, str. 2).

Slika 15: BDP Čada

Vir: World development indicators database, The World Bank, 2007.

Čad se je znašel v situaciji, da izkoristi svoje bogastvo naravnih virov in proda zaloge nafte za visoke dobičke. To bi reguliralo politično stabilnost, zmanjšalo revščino in izboljšalo industrijski sektor. Za doseg te ciljev je potrebno sprejeti ukrepe, ki bi preprečevali, da bi

Čad padel v isto past, kot je padla Nigerija pred njimi. Čad je že dolgo znan po svojih naravnih virih bogastva, ki pa jih dolgo ni bil sposoben izkoriščati. Ocenjeno je, da Čad lahko izvozi približno 1,5 milijarde sodov. V letu 2000 je začela Svetovna banka financirati obsežen in drag projekt v jugovzhodnem delu Čada, od katerega se pričakuje črpanje 1 milijarde sodov v petindvajsetih letih. 70 % letnih prihodkov od projekta se bo porabilo za infrastrukturo, zdravljenje, izobraževanje in razvoj podeželja. S tem bo možno preprečiti učinke deindustrializacije proizvodnih sektorjev v gospodarstvu, prav tako naj ne bi prišlo do apreciacije valute, saj Čad večino industrijskih proizvodov proda na domačem tržišču, in ne izvažata na mednarodna tržišča (Gould and Kapadia, 2007, str. 2).

Primeren skupek politik bi lahko povzročil pozitivne učinke na rast in prihodke. S tem dosežena večja produktivnost bi vzpodbudila investicije, ki bi povečale osnovni kapital in tehnični napredek. Če bi se javne investicije ponavljale skozi obdobje naftnega razcveta, bi se učinki povečali, kar bi povzročilo trajnostno rast. Tristranski sporazum med čadsko vlado, Svetovno banko in naftnim konzorcijem lahko ponudi priložnost za preglednost in dobro upravljanje z naftnimi prihodki (Levy, 2006, str. 46, 47).

Čad se lahko izogne pojavu holandske bolezn tako, da jo prepreči s sterilizacijo dohodkov, tako da del teh reinvestira v infrastrukturo na podeželju in izobraževanje. S takim vlaganjem bi država investirala v lastno prihodnjo konkurenčnost. Bolj kot pojav holandske bolezn pa Čadu pretijo korupcija in različne politike, ki preveč ščitijo zaostale sektorje, kar povzroči nestabilnost gospodarstva. Leta 2005 je bila opravljena študija o korupciji, v kateri je bil Čad prikazan kot eno najbolj skorumpiranih držav, saj je dobil oceno 1,7 od 10, pri tem pomeni nižja ocena večjo korupcijo (Gould and Kapadia, 2007, str. 3).

Čad ima lepo priložnost, da bi s pomočjo investiranja prihodkov iz prodaje nafte zmanjšala revščino. S tem, ko je bilo določeno, da mora 70 % prihodkov investirati v infrastrukturo, izobraževanje in v druge industrijske sektorje, je Svetovna banka omogočila, da se prepreči holandsko bolezen še prej, kot ta nastane (Gould and Kapadia, 2007, str. 8).

SKLEP

Holandska bolezen je pojem, ki opisuje, kako lahko pride zaradi pritoka tujega denarja v državo, ki je posledica tujih investicij, izvoza novih naravnih virov, tuje finančne pomoči, povečanega izvoza dobrin, do apreciacije realnega deviznega tečaja, ki v končni fazi vodi do zmanjšanja konkurenčnosti gospodarstva in nezaposlenosti.

Poraja se vprašanje, kako preprečiti škodljive posledice holandske bolezn na gospodarstvo. Poznamo dva načina preprečevanja holandske bolezn. Prvi je izogibanje apreciaciji deviznega tečaja, ki ga lahko dosežemo s povečanim domačim varčevanjem pod pogojem, da obstaja proračunski presežek, kar preprečuje pritok tujega denarja preko investicij in kreditov v državo. Drugi način je sterilizacija dohodkov, ki pomeni, da se ves prihodek od prodaje ne

porabi za potrošnjo, ampak se ga del investira v izobraževanje, infrastrukturo in podobno. V tem primeru gre za investiranje v prihodnost.

Pri modelskem prikazu holandske bolezni je izrednega pomena poznavanje dveh ključnih učinkov, in sicer učinka selitve virov, ki nastane kot posledica povečanja mejnega produkta dela in kapitala, ter učinek potrošnje zaradi povečanja realnega dohodka. Oba učinka lahko prikažemo s Salterjevim diagramom. Učinek potrošnje deluje v smeri povečanja količine netrgovanih dobrin, medtem ko učinek selitve deluje v nasprotni smeri, torej v smeri zmanjšanja količine netrgovanih dobrin. Ravno od oblike transformacijskih krivulj in izokvant je odvisno, kateri od učinkov bo v modelu prevladal.

V diplomskem delu so predstavljeni tudi primeri držav, ki so se srečale s problemom holandske bolezni. Pri večini držav prihaja do pojava holandske bolezni zaradi izkoriščanja novih naravnih virov, kar povzroči drastično povečanje izvoza te države in pritok tujega denarja v državo. Rusija je z naravnimi viri obdarjena država in je ena glavnih izvoznic nafte in zemeljskega plina na svetu. Glavni kazalci prisotnosti holandske bolezni so apreciacija deviznega tečaja, upad industrijskega sektorja in rast storitvenega sektorja ter rast plač. V Rusiji je prišlo do apreciacije deviznega tečaja v letu 2001, ki je bila posledica višjih cen nafte. Dejstvo je tudi, da je industrijski sektor rasel počasneje od storitvenega, prav tako pa so bile prisotne visoke plače v storitvenem sektorju. Čeprav bi glede na kazalce lahko trdili, da je v Rusiji prisotna holandska bolezen, pa tega z gotovostjo ne moremo trditi, saj so ti simptomi lahko posledica delovanja drugih dejavnikov.

Kot primer iz prakse sem si izbral tudi državi v Afriki. Najprej je predstavljena Nigerija, v kateri je bila dokazana prisotnost holandske bolezni po tem, ko so začeli izkoriščati nafto. Z izkoriščanjem nafte se je močno krepil naftni sektor tudi zaradi visokih cen nafte, to pa je povzročilo skorajšnji propad najmočnejšega sektorja v državi, in sicer kmetijstva. Drugi primer je Čad, v katerem ni bilo še prisotne holandske bolezni, je pa lep primer, kako se boriti za preprečitev nastanka tega pojava. Tako so začeli z dogovorom s Svetovno banko, po začetku izkoriščanja nafte, namenjati 70 % prihodkov iz izvoza nafte za zmanjšanje revščine in krepitev podeželja in spodbujati izobraževanje, s čimer so želeli preprečiti apreciacijo realnega deviznega tečaja.

V zaključku lahko rečemo, da je posedovanje naravnih virov priložnost za državo, da poveča prihodke in izboljša konkurenčnost lastnega gospodarstva, kar vodi k višji blaginji tako gospodarstva kot tudi posameznikov. Obenem pa predstavlja hudo nevarnost, da bi ta država zaradi nepoznavanja izkušenj drugih držav in pojma holandske bolezni prišla v težko situacijo, v kateri bi trpelo gospodarstvo in tudi državljani. Gre za izziv ekonomski politiki, kako preprečiti, da se obdarjenost z naravnimi viri sprevrže v prekletstvo.

VIRI

- 1) Aslamazishvili, N. (2006). *Dutch disease in georgian economy: Current reality and potential threats*. National bank of Georgia.
- 2) Barisitz, S., Ollus, S.(2007). *The Russian nonfuel sector: Signs of the dutch disease? Evidence from EU-25 Import competition*. Helsinki: Finland institute for economies in transition.
- 3) Bevan, D., Collier, P. (1990). *Controlled open economies: A neoclassical approach to structuralism*. Oxford: Clarendon press.
- 4) Borko, T. (2007). *The suspicion of dutch disease in Russia and the ability of the government to counteract*. Budapest: ICEG European Center.
- 5) Braudel, F. (1989). *Igre menjave*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- 6) Bresser-Pereira, LC. (2007). *The dutch disease and its neutralization: A ricardian approach*. Revista de economia politica. Sao Paulo: Rua Araripina.
- 7) De Silva, O., Migara, K. (1994). *The political economy of windfalls: The dutch disease – theory and evidence*. Washington: John M. Olin school of Business.
- 8) *Diamantne vojne*. Najdeno dne 8. julija 2009 na spletnem mestu http://www.artsci.wustl.edu/~anthro/courses/306/africa_diamond_wars1.htm
- 9) Drelichman, M. (2003). *The curse of Moctezuma: American silver and dutch disease*. Vancouver: The University of British Columbia.
- 10) Economy&dutch disease (2007, 24. april). Iran daily, economic focus, str. 1.
- 11) Egert B., Leonard C.(2006). *The dutch disease in Kazakhstan: An empirical investigation*. Vienna: Oesterreichische nationalbank.
- 12) Ezeala – Harrison, F. (1993, april). Structural re-adjustment in Nigeria: Diagnosis of a severe dutch disease syndrome. *American journal of economics and sociology*, str. 202.
- 13) *Federal state statistics service* (2007). Najdeno dne 8. julija 2009 na spletnem mestu http://www.gks.ru/bgd/regl/b08_12/IssWWW.exe/stg/d01/07-08.htm.
- 14) Garber, S. (2004). *Oil, dutch disease, and development: The case of Chad*. Wisconsin: University of Wisconsin.
- 15) Gould, J., Kapadia, N. (2007). *Dutch disease: A case study of Nigeria and Chad*. Michigan: University of Michigan.
- 16) Gylfason, T. (2001a). *Lessons from the dutch disease, causes, treatment, and cures*. Reykjavik: University of Iceland.
- 17) Gylfason, T. (2001b). *Natural resources and economic growth: What is the connection?* Reykjavik: University of Iceland.
- 18) International monetary fund (2007). *Russian Federation: Statistics appendix*. Washington: IMF.
- 19) Levy, S. (2006). *Public investment to reverse dutch disease: The case of Chad*. Washington: International food policy research institute.

- 20) McKinley, T. (2005). *Why is the dutch disease always a disease? The macroeconomic consequences of scaling up oda*. International poverty centre, working paper No. 10., str. 6,7.
- 21) Nkusu, M. (2006). *Aid and the dutch disease in low-income countries: Informed diagnoses for prudent prognoses*. IMF working paper 04/49, str. 7.
- 22) Oil stabilization fund (2007, 12. marec). Iran daily, economic focus, str. 1.
- 23) Oomes, N., Dynnikova, O. (2006). *The utilization-adjusted output gap: Is the Russian economy overheating?* IMF working paper No. 06/68, str. 6.
- 24) Oomes, N., Kalcheva, K. (2007). *Diagnosing dutch disease: Does Russia have the symptoms* : IMF working paper No. 07/102, str. 13-23.
- 25) *Penn world tables* (2006). Najdeno dne 8. julija 2009 na spletnem mestu <http://pwt.econ.upenn.edu>.
- 26) Rajan, R., Subramaniam, A. (2005). *What undermines aid's impact on growth*. Washington: World Bank.
- 27) Smith, A. (1979). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Oxford: Clarendon press.
- 28) *State of the art technology*. Najdeno dne 18. julija 2009 na spletnem mestu http://en.wikipedia.org/wiki/State_of_the_art.
- 29) St. Hilaire, N. (2004). *Dutch disease, oil and developing countries*. Alberta: University of Alberta.
- 30) Stijns, J-P. (2002). *An empirical test of the dutch disease hypothesis using a gravity model of trade*. Berkeley: University of California at Berkeley, department of economics.
- 31) World Bank (2004). *World development indicators*. Washington: World Bank.
- 32) World Bank (2007). *World development indicators*. Washington: World Bank.